

звернутися до цивільних кодексів тих країн, де ця проблема є вирішеною. Наприклад, в ст. 1035 Цивільного кодексу Російської Федерації зазначено, що коли праволоділець відмовив користувачеві в укладенні договору комерційної концесії на новий строк, але протягом року з дня закінчення терміну договору з ним уклав з іншою особою договір комерційної концесії, за яким надані ті ж права, які були надані користувачеві за припиненим договором, на тих же умовах, користувач має право вимагати за своїм вибором у суді переведення на себе прав і обов'язків за укладеним договором та відшкодування збитків, завданих відмовою поновити з ним договір комерційної концесії, або відшкодування таких збитків. При цьому в ч. 1 цієї ж статті передбачено переважне право користувача на укладення договору на новий термін.

У зв'язку з вищенаведеним, вважається доцільним внести зміни до ст. 1124 ЦК України, доповнивши її нормою, яка б зазначала що, користувач має переважне право на укладення договору комерційної концесії на новий термін, а в разі відмови праволоділця користувачеві в укладенні договору комерційної концесії на новий строк, при укладанні правовласником того ж договору з іншою особою на тих же умовах, що був укладений попередній договір, користувач має право на вимагання у суді переведення на себе прав і обов'язків за укладеним договором та відшкодування збитків, завданих відмовою поновити з ним договір комерційної концесії, або відшкодування таких збитків.

Фролов О.О.

студент,

Інститут підготовки слідчих кадрів

для Міністерства внутрішніх справ України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ НЕДІЙСНОСТІ ПРАВОЧИНУ

За загальним правилом ст. 216 ЦК основним наслідком укладення правочину, що не відповідає вимогам закону (ст. 203 ЦК) і визнається недійсним, є двостороння реституція.

Двостороння реституція полягає в тому, що кожна сторона недійсного правочину має повернути іншій стороні все, що вона одержала на виконання такого правочину.

Якщо повернути в натурі отримане за правочином, що є недійсним, неможливо (наприклад, предметом правочину було користування майном, надання послуг тощо), то підлягає поверненню вартість того, що одержано. Тобто провадиться відшкодування одержаного за недійсним правочином у грошовій формі.

Оцінка розміру відшкодування провадиться не за тими цінами, що існували на момент укладення правочину, і не тими, що були на момент

подання позову, а за цінами, що існують на момент відшкодування. Якщо відшкодування провадиться добровільно, то таким моментом є момент розрахунків між сторонами. Якщо відшкодування провадиться на підставі рішення суду, ціни визначаються на момент виконання судового рішення про відшкодування одержаного за правочином, який визнаний судом недійсним.

Двостороння реституція є загальним наслідком недійсності правочину, який настає незалежно від наявності вини сторін правочину в тому, що правочин є недійсним. У тих випадках, коли визнанню правочину недійсним сприяла вина однієї із сторін, двостороння реституція може супроводжуватися додатковими негативними наслідками для винної сторони. Зокрема, якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні (сторонам) правочину або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною (ст.ст. 22, 23 ЦК).

Спеціальними нормами можуть бути встановлені особливі умови застосування вказаних вище загальних наслідків або особливі правові наслідки для окремих видів недійсних правочинів (підвищена або обмежена відповідальність однієї із сторін тощо). Наприклад, щодо правочинів, здійснених внаслідок обману, додаткові майнові наслідки для винної сторони передбачені ч. 2 ст. 230 ЦК, яка встановлює, що сторона, яка застосувала обман, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки у подвійному розмірі та моральну шкоду, що завдані у зв'язку з вчиненням цього правочину (ст.ст. 22, 23, 230 ЦК).

Оскільки дійсність чи недійсність нікчемного правочину визначається безпосередньо законом і не залежить від волі сторін, наслідки його недійсності визначаються безпосередньо законом. При цьому правові наслідки недійсності нікчемного правочину, встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін. Проте суд з власної ініціативи, керуючись власними переконаннями і матеріалами справи, має право визначати, які саме наслідки недійсності нікчемного правочину будуть застосовуватися у кожному окремому випадку. Пропозиції або бажання сторін не мають правового значення.

Правочин за своїм змістом може перебувати в різному співвідношенні з вимогами закону: одні з його умов можуть суперечити цим вимогам, інші – ні. Отже, виникає питання про можливість визнання недійсною частини правочину.

Стаття 217 ЦК у зв'язку з цим встановлює 2 варіанти вирішення питання про юридичну долю правочину, окремі частини якого не відповідають вимогам закону:

1) якщо вимогам закону суперечать істотні умови правочину, то він є або має бути визнаним судом недійсним у цілому;

2) у випадках, коли закону суперечать неістотні умови правочину, без яких він може існувати, він є частково дійсним (у тій частині, яка відповідає закону).

Отже, недійсність окремих частин правочину не виключає дії правочину взагалі лише у випадках, коли можна припустити, що правочин був би укладений і без включення недійсних частин. Якщо підстав для такого припущення немає, то правочин визнається недійсним. Наприклад, правочин,

вчинений з перевищенням повноважень, може бути визнаним судом дійсним у тій частині, яка відповідає повноваженням представника.

Умови дійсності правочину встановлюються законом для того, щоб правочин мав належну юридичну силу. Додержання цих умов сприяє законності правочину, охороні прав та законних інтересів його учасників та інших осіб, а також обмежує можливості збагачення злочинним шляхом.

Недодержання умов дійсності правочину не завжди тягне його недійсність.

Наприклад, недодержання простої письмової форми лише у випадках, спеціально передбачених законом викликає недійсність правочину. Найчастіше саме це позбавляє потреби сторони у разі спору посилатися на показання свідків як докази. При відсутності письмових доказів сторони позбавлені можливості повністю обґрунтувати свої вимоги і заперечення, і тому ризикують залишитися без задоволення своїх вимог у зв'язку з їх недоведеністю у суді.

Проте, коли недодержання умови дійсності правочину викликає його недійсність, то до сторін застосовуються майнові наслідки такої недійсності.

Таким чином, законодавець, встановлюючи умови дійсності правочину, сприяє їх додержанню, а також зміцненню правосвідомості громадян та правопорядку взагалі.